

Alfvén har tidigare ofta framställts som en ganska konservativ konstnär, men antologin visar att han också kan uppfattas som en modern person när han t.ex. använde sig av moderna inspelningstekniker och komponerade filmmusik.

Flera artiklar i antologin behandlar temat ”nationell ton” som ofta kopplas till Alfvéns musik. Visserligen har ämnet redan belysts tidigare, men ibland får man som läsare en känsla av att flera av författarna undviker problematiska ämnen när de diskuterar Alfvéns person och musik. Det hade varit givande om författarna mer ingående hade belyst hur han förhöll sig till den ökande nationalismen och antisemitismen i Europa och hur detta kan ha influerat hans konstnärliga skapande. Här hade det varit meningsfullt att bädda in flera av analyserna i en bredare samhällskontext för att tydliggöra på vilket sätt även estetiska uttryck påverkas av historiska och politiska sammanhang.

Kvinnor har en mycket undanskymd plats i antologin. De figurerar i första hand som hustrur eller älskarinnor och deras egna röster hörs sällan. Det hade varit önskvärt om författarna hade synliggjort och problematiserat detta mer. Artiklarna ger sken av en normativ maskulinitet som något oproblematiskt och normalt.

Flera artiklar i antologin hade vunnit på en tydligare redogörelse för de teoretiska utgångspunkterna som analyserna byggs på. Ibland hade teoretiska begrepp och den historiska kontexten kunnat förklaras tidigare i artiklarna för att göra den aktuella forskningen lättare tillgänglig för läsaren. Så förutsätter flera av författarna kännedom av fackterminologi och kunskaper om historiska personer – förkunskaper som kanske inte alla läsare har.

Sammantaget innehåller antologin mycket ny och spännande forskning om en fortfarande aktuell konstnär. Alla artiklar bidrar med viktig kunskap när det gäller Alfvéns liv och verk. Särskilt i studierna av förhållandet mellan musikaliskt skapande och andra konstnärliga grenar, av relationen mellan tonsättare och mecenater samt av de tekniska framstegens betydelse för interpretationen av musikaliska verk, blir sammanhangen mellan konstnärligt skapande och ett samhälle i förändring speciellt påtagliga.

Petra Garberding, Södertörn

Att återupptäcka det glömda. Aktuell forskning om forntidens förflutna i Norden. Påvel Nicklasson & Bodil Petersson (red.). Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet, Lund 2012. 373 s., ill. ISBN 978-91-89578-47-0.

När grundlades den vetenskapliga disciplinen arkeologi? Den frågan – och många fler – diskuteras i en antologi som samlar reflektioner kring arkeologihistoria från ett symposium som hölls i Lund för några år sedan. Här återfinns 20 texter, samlade i sex olika teman.

Flera texter i boken skulle kunna tillhöra tematiken som frågar huruvida arkeologi är ett barn av 1800-talet. Som andra discipliner finns begynnelsen till arkeologi som professionell vetenskap här. Men att det finns en förhistoria är ett av budskapen i denna antologi. Insikten att ingenting är på förhand givet när det gäller vad man som arkeolog ägnar sig åt och hur arkeologisk verksamhet är institutionaliserad är ett annat av bokens budskap. Arkeologer som intresserar sig för sin egen disciplin kan inte bortse från att de tankegångar som har präglat vetenskapen före 1800-talet ofta lever kvar i en form eller annan och under temat *arkeologi före arkeologin* finns två texter. En handlar om hur fornyfynd kunde tacklas med ett filologiskt angreppssätt; Karin Lundqvist avhandlar hur Johannes Schefferus arbetade med guldbrakteatrar. Den andra är beskriven av Påvel Nicklasson, och handlar om att det inte bara är naturvetenskapen som präglat arkeologi utan även romantiska idéströmningar, i Jenakretsen och arkeologins ursprung. Båda tycks förvånade över hur lite arkeologer tycks ägna sig åt arkeologins historia.

Att en akademisk disciplin inte lever i ett vakuum påtalas även i nästa stora indelning av texter. Under temat *att forma fornhistorien* kommer politiken nära vetenskapen. Här är skillnader hos de nordiska länderna i blickfånget. Hur man skriver om ursprungsbefolkning och invandrande folkgrupper i en ny nationell kontext för att få en nationell svensk historieskrivning efter 1809, där finnarna blir mer problematiska, är Ola Wolfhechel Jensens huvudfråga i Makten över forntiden. Skillnaden mellan de nordiska länderna illustreras även av hur man i Norge gick från en centralstyrning i Köpenhamn, till att bygga upp en egen kulturvård utan inblandning – och resurstilldelning – från Sverige. Frivillig- och amatörarbete är resultatet av en realpolitisk verklighet, som Liv Appel belyser genom att titta närmare på Breve fra en brydningstid. Norsk arkæo-

logi omkring år 1900. Att det finns en skillnad mellan de nordiska länderna syns också i en intressant text där Bodil Petersson och Jes Wienberg funderar över kungligheters intresse för arkeologi. Att ha monarker som beskyddare torde ha betydelse för hur arkeologi uppfattas i samtiden. Intresset för arkeologiska utgrävningar hos den svenske kungen Gustaf VI Adolf och hans barnbarn drottning Margrethe II av Danmark är välkänt, trots att denna form av amatörarkeologi sällan får någon plats i den professionella arkeologins historia. Här levereras en spännande text som landar i en diskussion om hur arkeologi kan bli det folkliga kapital som ett kungahus behöver för att närma sig sitt eget folk. Monarkin speglar sig i någonting som har tillräckligt hög status och kan vara politiskt neutral. Petersson och Wienberg påvisar hur monarkerna använder arkeologin för att se närmare på det specifikt kungliga, och hur de använder arkeologi som det lim som kopplar samman kungahuset med folket.

Nu är ju arkeologi ingalunda politiskt neutralt. I Arkeologin och rasforskningen cirka 1860–1945 pekar Fredrik Svanberg på en minneslucka som de flesta humanistiska vetenskapshistoriker har. Nu finns det sällan ett egenvärde i att peka ut föregångare som rasister, men den försiktighet som finns inom historiografi är nästan mer väsentlig för arkeologin än för andra vetenskaper. Med en bakgrund i genetik och en koncentration på folk och folkgrupper i historisk tid har arkeologi en tydlig plats i rasbiologins tidevarv. Arkeologer har – liksom andra vetenskapare – inte bara påverkats av rasbiologiska tankeformationer, de har också bidragit till att upprätta och upprätthålla en indelning av folk, och en värdering av desamma utifrån denna klassificering. Svanberg har ofta påpekat att vi inte kan skilja ut en oskuldsfull nationalism från en ond rasism. En evolutionär tankefigur kring utveckling dominerar, och att människan delas in i identifierbara grupper som kan värderas visar sig påtagligt fysiskt i museernas värld. Detta är en viktig läxa för dagens arkeologer att ta till sig och relatera sig till.

Arkeologihistoria tycks – liksom annan vetenskapshistoria – ofta handla om de stora männen. *De stora männens arkeologi* är således ett tema i antologin. Lyckosamt nog har redaktörerna bestämt sig för att lägga Anne Katrine Gjerløffs text *Fra jord er du kommet – til ord skal du blive*. Historie og arkæologi i Danmark i 1800-tallet först i denna del. Här kommer ett tydligt påpekande om att vetenskapshistoriska arbeten ofta är tillrättalagda och därmed begränsade till att förklara den vetenskap som

har överlevt. För arkeologer har detta främst handlat om att distansera sig från den historiska disciplinen. Man pekar ofta på inspirationen från naturvetenskap och de materiella källorna som särskiljande faktorer. Visst har arkeologer influerats av naturvetenskap, men det är varken detta eller källornas karaktär som skiljer disciplinerna åt. Gjerløff är uppfriskande i det att hon sätter in arkeologihistorien i en diskussion om historiesyn. De tidiga arkeologerna arbetade på samma sätt som historiker när de sökte stora politiska skeenden och den dramatiska händelsehistorien. Arkeologerna vände sig senare, liksom kulturhistoriker, åt de vardagliga tillstånden och mer långsamma kulturella förändringar snarare än kortsiktigt politiska. Det handlar sålunda mer om två sätt att uppfatta historievetenskapen. På samma gång ligger det givetvis en sanning i att ”[d]en traditionelle videnskabshistorie [ofte har] handlet om de store mænd; de alfahanner der brød ny jord” för att använda Gjerløffs ord (s. 137), och det är inget fel i detta. Stora män som Sven Nilsson, Bror Emil Hildebrand, Oscar Montelius och Hans Hildebrand får sina platser även i denna bok, behandlade av Jakob Christensson, Karin Gustavsson och Evert Baudou. Dessa texter handlar om möten med andra människor, resor, platser och hur allt detta påverkar en vetenskapsman lika mycket som de inomvetenskapliga övervägandena.

Platser och människor, och hur dessa platser använts får också ett eget tema. Påvel Nicklasson och Karl-Göran Sjögren tittar närmare på beskrivningar av Falbygdens gånggrifter under tidigt 1800-tal, Torkel Molin beskriver hur L. F. Rääfs fornforskning spillde över i hans politiska gärning som riksdagsledamot. Att platser har potential för att missbrukas är inte heller någon hemlighet. Här raljerar Magnus Alkarp på ett charmant sätt över poliskonstapeln som försvann. Försvinnandet var tillfälligt, poliskonstapeln i fråga blev sedan sjukskriven för depression. Men de problem en högerextrem polis kunde få i sin vardag efter andra världskrigets slut relateras här till att Uppsala högar hade använts som slagfält för demonstranter och motdemonstranter under kriget. Här finns också plats för andra texter om hur lokalbefolkningen har spelat roll för platserna och deras minnesvård, vare sig det är i Kivik eller Kalaureia, som i Handlare Holm på Kivik och riksantikvarie Curman i Stockholm – om institutionaliseringen av kulturminnesvården under 1900-talets första hälft, av Joakim Goldhahn, och Kalaureia 1894 – nytt ljus över svensk arkeologihistoria i Grekland, skriven av Ingrid Berg.

Det finns ytterligare två teman i denna heltäckande

bok. Ett rör de rum där arkeologernas arbete så småningom hamnar: *museerna*. Tinget på museum – om att avgränsa och tolka ett forskningstema av Richard Pettersson och Att vandra genom historien – om Historiska museets rumsliga disposition av Johan Hegardt handlar båda om den arkeologiska praktiken på museerna, och ”det hysteriska samlandet” för att tala med Pettersson. Det andra temat berör den mycket intressanta frågan om vad arkeologer inte har arbetat med och var arkeologins gränser går – var slutar arkeologin? I arkeologins historia finns konflikter, och de strömningar som inte varit dominerande syns i *Møder i Mosen*. Metodmöten i Maglemoses forskningshistoria av Tove Hjørungdal. Emma Bentz skriver om den danske medeltidsarkeologen Axel Steensberg, och påpekar att sådan landsbygdsarkeologi kommit i skymundan trots att denna boendeform har dominerat i Norden. Björn Magnusson Staaf får avsluta detta arkeologihistoriska smörgåsbord med en filosofihistorisk reflektion över en marginaliserad Nils Åberg och hans tankar kring ande och materia.

Redaktörerna har troligtvis haft en smula huvudvärk över vilka texter som passar in i vilket tema, flera av bidragen hakar i varandra och behandlar liknande frågor. Resultatet är intressant, och denna brokiga skara av texter bör intressera varje arkeolog och museimänniska som vill reflektera en smula över den historia de tillhör. Jag garanterar att de finner åtminstone en text som intresserar dem. Denna späckade bok samlar stort och smått i arkeologihistorisk forskning, om forskare som forskat om förfluten tid och de miljöer arkeologin har rört sig i.

Anna Wallestte, Lund

Birgitta Odén: *Äldre genom tiderna. Äldrande och äldrepolitik som en historiker ser det*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2012. 215 s. ISBN 978-91-7331-517-3.

Boken *Äldre genom tiderna* är sprungen ur ett initiativ att samla ett urval av Birgitta Odéns alster för att göra dem mer lättillgängliga för andra forskare (och en intresserad allmänhet kan man tänka). Det är ett välkommet initiativ. Frågor kring äldre och åldrande är på tapeten nu, och såväl i samhällsdebatt som i forskning påminns man återkommande om de demografiska utmaningar som väntar de kommande åren. Ett ökande antal äldre och ett minskande antal människor i yrkeslivet utmanar ekonomiska och sociala strukturer, och därutöver

utmanar den ökande livslängden och det ökade antalet friska år vårt sätt att betrakta livsloppet som sådant. När debatten går het kan det ibland vara svårt att skilja myt från fakta och i diskussionen om äldre och åldrande upprepas många myter som har sina rötter långt tillbaka i historien.

Här fyller Birgitta Odéns *Äldre genom tiderna* en uppenbar funktion som välkomnande dörröppnare som sorterar myt från verklighet och problematiserar föreställningar som vi idag håller för sanna. Odén ställer de svåra frågorna och hon är enträgen i sitt sökande efter svar. Någon kanske frågar sig: Vad kan en historiker bidra med i debatter som rör det samtida? Svaret är perspektiv och problematisering. Odén visar i sina artiklar att vår samtid på inget sätt är unik och de debatter och myter som är aktuella idag, har också blommat tidigare, om än med andra motiv. För är det något som lyser igenom i boken så är det kontextens betydelse för hur myter används och historiska dokument tolkas. Historien är politisk och det lyfter Odén föredömligt fram.

Totalt är det tio artiklar som samlas under kappan ”äldrande och äldrepolitik”. Det hela inleds med en exposé i historiskt material om åldrandet och ättestupan och slutar i en samtidspolitisk debatt om geriatrikens/gerontologins betydelse som vetenskap, äldrepolitik och utredningen senior 2005. Personligen är jag mest förtjust i de historiska bidragen i boken och det är också dessa som tydligast bildar en helhet. De två avslutande och mer nutidsorienterade kapitlen är lite udda i samlingen. Kanske fanns där en tanke om kronologi i planeringen av urval av artiklar och bokens struktur men uppbyggnaden är inte självklar. I förhållande till titeln som tydligt proklamerar att det skall handla om ”Äldre genom tiderna” så finner dock artiklarna sin plats.

Boken inleds med artikeln ”Ättestupan – myt eller verklighet?”. I denna artikel tar Odén utgångspunkt i Ivar-Lo Johanssons argumentation om ålderdoms-Sverige i slutet av 1940-talet. I *Gautreksagan* från 1200-talet finner Odén en möjlig förklaring till användandet av myten om ättestupan, men inte, som man som läsare skulle kunna luras att tro, för att den bevisar att man i Sverige skulle ha tillämpat något i stil med en ättestupa. Det verkar tvärtom finnas gott om bevis för motsatsen. Det förefaller istället vara en feltolkning av Gautreksagan och politiska intressen som ligger bakom användandet av myten om ättestupan. 1600-talets historiker vurmade för de gamla isländska sagorna och blandade friskt fiktion och verklighet för att skapa en intressant historieskrivning som passade politiska motiv. Odén